

Inledning

Eskil Ekstedt

Ekonomisk tillväxt – eller snarare bristen på tillväxt – har på senare tid fått mycket stor uppmärksamhet i Sverige. Från att ha varit ett de rikaste länderna i Europa under 1960-talet hamnade Sverige på efterkälken under 1900-talets senare del. *The golden age* hade övergått till en period som kännetecknades av stora strukturella problem. Företag i branscher som var centrala för svensk ekonomi genomgick djupa kriser. I hela landsändar som Norrlands inland och Bergslagen försvann huvuddelen av arbetsplatserna i de traditionella näringarna. Vissa orter drabbades mycket hårt. Till detta kom stora problem med statens finanser som bidrog till en allmänt pessimistisk syn på ekonomin och en dämpad framtidstro. Efter en period av kraftiga nedskärningar i offentlig verksamhet, som ytterligare försvagade arbetsmarknaden för stora grupper, har vi under seklets sista skälvan- de år fått uppleva högre ekonomisk tillväxt. Nya näringar har börjat blomstra och gamla har omstrukturerats. Arbetstillfällena har blivit flera och framtidstron ökar, åtminstone för vissa. Webb företag och andra vinnare på börserna tar glädjeskutt, som dock vid förändrade förväntningar lätt kan övergå till kullerbyttor.

De beskrivna problemen har tveklöst bidragit till att ekonomisk tillväxt och utveckling kommit högt upp på den politiska agendan. Detta manifesterats bl a av att det idag finns tillväxtavtal, strukturfonder och ett näringsdepartement som har till uppgift att skapa förutsättningar för svensk ekonomi att åter inta en topposition. Dessutom får man inte glömma att utvecklingsproblemen på många håll i landet lett till en lokal mobilisering. Lokala aktörer och aktionsgrupper har genom egna initiativ sökt skapa ekonomisk utveckling för sin ort. Samhälls-entreprenörer av olika slag har fått ett stort utrymme att agera i. Orter som Karlskrona och Uppsala omvandlas och dess företrädare utstrålar ett stort mått av framtidstro.

Bland forskare har intresset för ekonomisk tillväxt och utveckling tilltagit på motsvarande sätt. Företrädare från olika discipliner har närmat sig problemområdet. Nationalekonomer har fått sällskap av geografer, historiker, statsvetare, företagsekonomer och beteendevetare. Genom att företeelsen nu betraktas från många olika håll har perspektiven på tillväxt blivit flera och bredare. De kontextuella aspekterna i form av tid och rum har kommit att betonas. Den s k nya ekonomin anses ha andra egenskaper än den gamla traditionella. Vissa geografiska områden anses ha bättre förutsättningar för utveckling än andra. De olika forskningstraditionerna har dessutom bidragit till ett mer mångsidigt förhållningssätt till fenomenet tillväxt. Forskarnas roll i utvecklingsprocesserna diskuteras och omformas. Skall den bara vara betraktarens och beskrivarens eller även den delaktiges? Och hur långt skall delaktigheten sträcka sig? Är det legitimt att söka

påverka skattepolitik och stödpolitik men inte att stödja och deltaga i faktiska utvecklingsprocesser? Är det dags för forskarna att ta steget från att enbart syssla med kunskapsbildning till att också bli handlingsorienterade? Till denna fråga återkommer vi. Men innan dess kommer olika perspektiv på den nya ekonomin att presenteras.

En neo-industriell ekonomi

Det talas allt oftare om att vi lever i en tid med en ny slags ekonomi. En ekonomi till vilken de traditionella industrisamhällets institutioner är illa anpassade. Vad är det då som kännetecknar denna ekonomi? Det första man tänker på är naturligtvis dagens revolution inom informations- och kommunikationsteknologi (*information and communication technology, ICT*) som strängt taget påverkar all ekonomisk verksamhet. Dessa förändringar är numera uppenbara för var och en, men det finns också långsiktiga trender som redan tidigare skvallrat om att ett nytt försörjningssystem höll på att växa fram. Från 60-talet och framåt har andelen anställda i tillverkningsindustrin i Sverige och i USA minskat på ett trendmässigt sätt. I andra industrialiserade länder kommer tillbakagången något senare. Denna tendens var en av utgångspunkterna när forskare och andra skribenter kom att tala om att vi är på väg in i ett postindustriellt samhälle. Andra satte fokus på det nya som utvecklades i stället. De talade bl.a. om övergången till ett tjänstesamhälle, ett informationssamhälle eller ett kunskapssamhälle.

Vid närmare studier av utvecklingen fann emellertid empiriskt inriktade forskare att själva utgångspunkten för dessa framtidsbeskrivningar haltade, ty samtidigt som antalet sysselsatta i tillverkningsindustrin går tillbaka ökar antalet sysselsatta i de tjänsteföretag som stöder industrin. Tjänsteexpansionen kompenserar således inte tillbakagången i industrin utan den var och är ett komplement till en livskraftig industri. Industrins död är således mycket av en myt. Särskilt under 1990-talet har expansionen av ICT- och organisationsföretag som stöder industrin varit mycket snabb. Vad vi ser är istället en ny industriell ekonomi med en annan arbetsdelning och med helt nya egenskaper än den som dominerade under den traditionella industrikapitalismen. En tredje industriell revolution för oss således in i en Neo-industriell ekonomi (Ekstedt et al, 1999, Magnusson, 2000). I det följande pekar vi på några egenskaper som är centrala om man vill förstå den nya ekonomin. Särskilt tjänstefieringen, den tilltagande kunskapsintensiteten, den större utbredningen av projektorganisation och ekonomins geografiska aspekter kommer att betonas. Men först några ord om den nya teknikens inflytande.

Under en lång tid tolkades den nya teknikens inflytande utifrån den s.k. Solowparadoxen: ”Vi ser datorer överallt i ekonomin utom i produktivitetsstatistiken”. Denna föreställning har på senare tid kommit att ifrågasättas. ICT-teknikens utbredning och applicering ibland producenter och användare är ett viktigt inslag i den amerikanska ekonomins strukturomvandling och exempellösa

tillväxt under en lång rad av år. Även Finland och Sverige som är de två andra länderna som spelar i högsta divisionen då det gäller ICT-täthet har börjat kunna se resultat av investeringarna i modern teknik. Finland som under andra delen av 1990-talet passerade Sverige då det gäller per capita inkomst har haft stora internationella framgångar inom mobiltelefonin som mer än väl har kompenserat efterfrågebortfallet av den tunga industrins produkter efter Sovjetunionens kollaps. Men även i Sverige har vi börjat kunna skörda frukterna av ICT-teknikens utveckling och större användarnärhet. Liksom i Finland har kopplingen mellan kommunikations- och informationstekniken varit befruktande tack vare några större och mycket kunniga aktörer. Men därtill kommer en oändlig ström av idéer på nya tillämpningar från små företag och individer inom inte minst Internetområdet. Handeln över nätet är en källa till en rad nya affärsidéer. Webb företag och mäklar- och postorderliknande företag inom olika affärssegment bildas i hög takt. Inte sällan köps de efter en ganska kort tid upp av äldre stora företag som är rädda att halka på efterkälken i den snabba teknikutvecklingen. Grunden till den stora ICT-tätheten står emellertid att finna i den stora utbredningen av tekniken i samhällets olika delar. Den finns i företag av alla storlekar, offentliga organisationer och även i hemmen.

Den neo-industriella ekonomin kännetecknas också av *hög tjänsteintensitet*. Många tjänster som förr utfördes i hemmet har flyttat ut på marknaden. Sjukvård, omsorg och utbildning har byggts ut under efterkrigstiden och sysselsätter en betydande del av arbetskraften, inte minst kvinnorna. Men även tjänster som i högre grad förknippas med privat verksamhet har expanderat. Det gäller t.ex. konsultverksamhet och under senare tid arbetskraftsuthyrning och ”callcenterverksamhet”. Vi ser alltså en långsiktig förskjutning från traditionell industri mot tjänsteverksamhet inklusive en tjänstestödd industri. På många mindre orter skapar detta stora problem för individens möjligheter att byta jobb. Det är t.ex. inte lätt att omskola en skogsarbetare till förskolelärare, även om det finns exempel på att man gjort just detta. Men tjänstefieringen innebär också att tjänsteverksamhet i företagen expanderat. Idag sysslar en stor del av de anställda med marknadsföring, utvecklingsverksamhet, personalfrågor, utbildning etc. I de större företagen arbetar upp till hälften av alla anställda med denna typ av verksamhet.

Tjänstefieringen har därtill en dimension som på sikt kommer att beröra de anställdas arbetsinnehåll, nämligen vad företaget producerar. Det blir allt vanligare att de avancerade företagen säljer varor i kombination med tjänster. I själva verket flyter varu- och tjänsteproduktionen samman. I t.ex. den expanderande ICT-sektorn är detta uppenbart. Säljare av IT- och organisationslösningar arbetar vanligen i projekt direkt tillsammans med kunden. För denna typ av företag är det därför viktigt med en lokalisering nära marknaden, dvs. där det redan finns industriföretag eller omfattande offentlig verksamhet. För företag där den personliga kontakten spelar mindre roll, dvs. för dem som sysslar med ren varuproduktion

eller med enklare tjänsteproduktion kan avstånden överbryggas med hjälp av tekniska hjälpmedel. Exempel på det senare är s.k. *callcenters*.

Användningen av *projekt och temporära organisationer* har ökat i industrin och i samhället som helhet. Många av de branscher som expanderar är projektorganiserade samtidigt som traditionell industri och offentliga organisationer allt oftare utnyttjar projektlösningar i sin verksamhet. Projekt är den lämpligaste organisationsformen vid tidsbegränsade åtaganden som har till syfte att uppnå specifika mål. Att kombinera varor och tjänster på ett särskilt sätt är ett uttryck för anpassning till individuella eller unika kundönskemål. Företagets åtagande omvandlas till ett projekt. En tidsram ställs upp och ett team med en projektledare bildas. Projekt är handlingsorienterade, vilket är helt uppenbart vid t ex byggprojekt och IT-projekt, men mindre klart vid utvecklings- eller förnyelseprojekt. I de senare fallen finns dock alltid ett mål även om detta kan ha formen av en vision. I det här sammanhanget kan det vara viktigt att påpeka att projektorganisation inte automatiskt medför projektanställning. I de branscher där projektorganisation är mest utbredd, dvs bygg- och IT-branschen är tillsvidareanställning snarare regel än undantag. Detta är ej heller så märkligt med tanke på den höga, till stora delar erfarenhetsbaserade, kompetens som vanligtvis krävs av medlemmar i projektorganiserad verksamhet. Byte av medarbetare medför stora kostnader (Ekstedt et al, 1999).

När dagens ekonomer talar om den nya ekonomin är det främst *kunskapsaspekten* som framhålls. Det finns många indikatorer på att näringslivet blir allt mera kunskapsintensivt. Utbildningsnivåer, forsknings- och utvecklingsaktivitet och internutbildningssatsningar pekar åt det hållet. Flera av de nya snabbväxande branscherna är mycket kunskapsintensiva. Det är vanligt att dessa projektorganiserade företag nämner kunskap som sin främsta resurs. Medarbetarna har ofta lång formell utbildning. Många konsultinriktade IT-företag uppger att ca 70 procent av deras anställda har akademisk utbildning (Ekstedt et al, 1999). Fokuseringen på kunskapsfaktorn har också medfört att kunskapsutveckling blir mer central än kapitalackumulation i modern tillväxtteori. Hur denna kunskapsutveckling skall gå till eller vad den skall bestå utav är dock föga problematiserat bland ekonomer, utan man nöjer sig i regel med att konstatera att företagen och det övriga samhället bör satsa på FoU och utbildning, och att det finns ett behov av livslångt lärande. Det är däremot sällan som relationen mellan kunskap, praktik och handling diskuteras.

I organisationsteori behandlas organisationers kunskapsbildning mera ingående. Vid sidan av det individuella lärandet framhålls organisationers och företags kollektiva lärande. Det något diffusa begreppet ”lärande organisationer” antyder att lärandet relateras till verksamhet, dvs. någon form av handling. Kunskapen måste omsättas i praktik. Men i dessa föreställningar, liksom hos dem som framförs av ekonomerna, är organisationen något permanent som lever vidare även om verksamheten blir en annan. Kunskapsbildning kan äga rum utan direkt

koppling till verksamhet. I en sådan situation, som sannolikt är ganska vanlig, kan kunskap och kunskapsbildning alltså bli obsolet i relation till företagets produktion och affärsverksamhet. Kunskapsbildning är således inte den enda förutsättningen för ekonomisk utveckling. Kunskapen får ju ej effekt förrän den kopplas till handling. Det är just detta som är styrkan med en projektorganisation, ty projektet bildas ju för att en specifik handling skall genomföras. Resurser och medarbetare med speciella egenskaper och speciell kunskap anlitas och kombineras i projektet för att åstadkomma en viss handling. Denna form av kunskapsbildning, som helt skiljer sig från lärande i t.ex. lärande organisationer, har vi valt att kalla ”kombinatorik”. Kopplingen mellan kunskapsbildning och handling blir direkt. Det handlingsorienterade förhållningssättet vid projektorganisation inbegriper således även kunskapsaspekten (Ekstedt et al 1999).

En lokalt förankrad global ekonomi

Den nya ekonomin har också speciella geografiska förtecken. Redan under 1980-talet kom vissa forskare att rikta blicken mot det s.k. tredje Italien. Där fanns ekonomiska system som klart skilde sig från dem som dominerade i norra Europa eller USA. Ett exempel var det industriella distriktet kring staden Prato inte långt ifrån Florens. Ett mycket stort antal små företag bildade ett nätverk som med framgång kunde hävda sig på den internationella tygmarknaden. Med hjälp av sammankopplande företag (*impanatores*) lyckades de italienska mikroföretagen marknadsföra och sälja sina produkter till världens stora mode- och varuhus. Italienska forskare karaktäriserade företeelsen med uttrycket ”flexibel specialisering”.

De amerikanska forskarna Piore och Sabels bok ”The Second Industrial Divide” bidrog till att intresset för industriella distrikt och lokal ekonomisk utveckling spred sig utanför geografernas led. De visade att det finns alternativ till ett industriellt system som domineras av stora företag med förmåga att bära kostsamma FoU-avdelningar och en stor marknadsföringsapparat. Små flexibla företag i nätverksbildningar som i många fall också innefattar delar av samhällets infrastruktur kan hävda sig väl inom vissa segment. Vid en jämförelse mellan den amerikanska och den danska vindturbinsektorn kan konstateras att den danska småskaligheten haft väl så stora framgångar som den amerikanska storskaligheten. När företagen gick in i den nya sektorn aktiverade de respektive lands rutiner som fanns bundna (*embedded*) till det praktiska agerandet i många olika organisationer. I det amerikanska fallet var t.ex. skilsmässan mellan FoU-verksamheten och produktionen nästan total. I det danska fallet var det helt annorlunda: de yrkesskickliga arbetarna deltog i företagets successiva utvecklingsarbete. I den danska projektbaserade ekonomin finns starka länkar mellan organisationer av olika storlek och med olika uppgifter i det ekonomiska systemet. Små och medel-

stora entreprenörer skapar affärsidéer och kombinerar aktörer med speciella kunskapsprofiler i olika projekt.

Kunskapsfaktorn har under senare år blivit central vid diskussioner om de närbesläktade företeelserna utvecklingsblock, industriella distrikt, lokala nätverk, kluster och innovationssystem. Kravet på närhet mellan aktörer med olika eller kompletterande kompetens anges ofta som orsak till att kunskapsintensiva lokala eller regionala utvecklingsområden växer fram. Sinnebilden för denna utveckling är Silicon Valley med Stanford Universitetet och omgivande forskningsorganisationer som motorn i den lokala utvecklingen. Många av dagens ledande internationella IT-företag föddes en gång i denna miljö. Universitets ovanliga öppenhet mot företagsvärlden anses av dess företrädare vara en bidragande orsak till det innovativa klimatet och till att Stanford idag är ledande inom IT-forskningen. Silicon Valley har med tiden blivit en slags förebild för lokal samhällsplanering och mobilisering över hela världen. Få platser torde dock ha förutsättningar att imitera den ”spontana” eller organiska utveckling som en gång ägde rum i garagen och bland fruktträden i Santa Clara Valley. I området fanns redan bl.a. avancerad flyg- och rymdindustri, starka forskningsinstitutioner och god tillgång på välutbildade människor. Exemplet visar dock med all tydlighet det stora behovet av närhet mellan universitet och näringsliv för ömsesidig utveckling. Här var högskolans s.k. tredje uppgift en inbyggd självklarhet (Brulin, 1998). Men även de bästa av världar kan få problem; den allmänna krisen i amerikansk ekonomi i slutet på 1980-talet drabbade även Silicon Valley. Lokala samhälls-entreprenörer och industrins företrädare samlade sig till nya tag och ”dalen” befäste sin ledande position i den starka nya amerikanska ekonomi som växte fram under 1990-talet.

Det neo-industriella produktionssystemet kännetecknas av att det lokala kombineras med det globala. Denna det moderna näringslivets dubbelhet har illustrerats på olika sätt. Forskare har använt uttryck som *think global and act local* eller *the global village* och ABB använde ett tag den fyndiga devisen *The Art of Being Local Worldwide* i sin reklam. Dubbelheten kan relateras till de tendenser vi redan beskrivit. Den moderna tekniken överbrygger avstånd; det blir möjligt för företag att nå kunder och att marknadsföra sina produkter på de mest avlägsna platser. Globala marknader blir en realistisk möjlighet även för mindre företag. Den senaste tidens snabba utbyggnad av Internet med möjligheter till omfattande handel över nätet understryker tendensen ytterligare. Teknikens bidrag till tillväxt är emellertid i första hand att skapa förutsättningar för nya relationer att utvecklas, att underlätta globala transaktioner och global marknadsföring samt ett snabbt ekonomiskt utbyte. Detta utbyte måste dock fyllas med innehåll. Kravet på individuella lösningar av det människor eftertraktar ökar efterfrågan på tjänster och tjänster i kombination med varor. Tjänsteverksamhet kräver vanligtvis närvaro och kontakt mellan transaktionens aktörer. Den lokala dimensionen blir uppenbar. Ett rikt ekonomiskt utbyte förutsätter ett mångfacetterat utbud av tjänster inom ett inte allt för stort geografiskt område.

Denna dubbelhet kommer klart till uttryck i IT- och organisationskonsulternas sätt att organisera sin verksamhet. Dessa företag tenderar att bli stora och internationella, ofta genom uppköp, samtidigt som de behåller lokal verksamhet genom att ingå i projekt med lokala industriföretag och offentlig sektor. De bygger alltså upp ett globalt renommé, samtidigt som deras aktivitet kräver lokal närvaro. De får sina uppdrag mycket tack vare sin internationella status, medan lokalt verkande medarbetare utför arbetet hos kunden.

Under senare år har de informella institutionernas betydelse för såväl politisk som ekonomisk utveckling rönt stor uppmärksamhet. Förmågan att lösa konflikter, att motverka destruktiv opportunistik och att bygga institutioner som gynnar ekonomisk förnyelse anses vara relaterat till en bred social interaktion. Mjuka lösningar, dvs. frivilligt samarbete, är lättare att utveckla i ett samhälle som genom tradition byggt upp ett starkt socialt kapital. Det något diffusa begreppet socialt kapital syftar på ett tillstånd i vilket normer, relationer och nätverk baseras på stort ömsesidigt förtroende mellan samhällets medlemmar. Men man kan verkligen fråga sig om denna beskrivning av ett homogent nästan idylliskt samhälle verkligen är den miljö som gynnar ekonomisk utveckling, om man menar utveckling med stora inslag av innovativ verksamhet. Det har också visat sig svårt att empiriskt finna ett klart samband mellan socialt kapital och ekonomisk tillväxt. Det behöver emellertid inte betyda att det inte finns ett sådant, utan det kan bero på att operationaliseringarna i dessa mätningar av socialt kapital (bl.a. utgående från Putman) är för triviala. God tillgång på frivilliga organisationer, som används som en indikator, är kanske ett tecken på att många av dem formaliserats till den grad att de stelnat. För detta talar en annan tanke: nämligen att kreativitet främjas i organisationer och institutioner där tänkesätt och föreställningar från många kulturer kommer till tals. Det sociala kapitalet består under sådana förhållanden av en institutionell miljö som uppmuntrar och tolererar pluralism (Ekstedt, 1999). Det kanske är en ”pluralistisk integration” som är hemligheten bakom Florens eller Silicon Valleys framgångar.

Benämningen pluralistisk integration kan låta som en motsägelse. Pluralism står för mångfald medan integration vittnar om enhetlighet. Kombinationen pekar emellertid på det förhållandet att pluralism sällan kan göra sig gällande utan ett övergripande och integrerande norm- eller regelsystem som upprätthålls av makthavande organisationer. Hur det nu förhåller sig med dessa relationer vet vi egentligen inte. Det behövs mycket mer forskning som närmare skärskådar dessa utvecklingsprocesser.

Forskning om utvecklingsprocesser

Inledningsvis ställdes frågan om det är dags för forskare som sysslar med ekonomisk utveckling att bli mera handlingsorienterade. Det är mycket som talar för att svaret på frågan måste bli ett ja. I vilket fall som helst behövs forskning som

direkt konfronteras med lokal utvecklingspraktik – i olika slags företag, i olika samhällen – eftersom den i så många fall uppenbarligen skiljer sig från den utveckling som forskare och politiker i allmänhet uttalar sig om. Forskarens möjligheter att förstå processerna ökar självfallet om hon eller han arbetar med praktiker inom olika utvecklingsprojekt. Inifrånperspektivet ökar förståelsen för hur processerna fungerar, vilket i sin tur kan lägga grunden till att utforma brett upplagda undersökningar (Ennals och Gustavsen 1998). Det behöver alltså inte vara en motsättning mellan handlingsorienterad forskning och annan forskning. Metoderna kan istället komplettera varandra. Den handlingsorienterade forskningen kan bidra med en djupare förståelse av olika processer, medan den traditionella forskningen kan vidga perspektiven och öka generaliserbarheten.

Resonemanget kan illustreras med en parallell inom ämnet företagsekonomi. För många år sedan beslöt sig Sune Carlsson, som var den förste professorn i företagsekonomi vid Uppsala universitet, att studera företag genom att delta i deras vardagliga verksamhet. Han menade att man inte kan förstå hur ett företag fungerar om man inte studerar det inifrån. Carlssons metod var revolutionerande vid den tidpunkten, men har utan tvivel bidragit till helt nya insikter om hur organisationer fungerar. Idag är situationen liknande när det gäller lokal ekonomisk utveckling. Det finns många modeller av hur lokala agglomerationer tänks fungera, men den empiriska kunskapen är synnerligen sparsam.

Det finns också ett annat starkt skäl för en satsning på handlingsorienterad forskning. Det pekats ofta på att det är den industriella strukturen tillsammans med FoU-strukturen, både den offentliga och den privata, som skapar förutsättningarna för den långsiktiga teknologiska och ekonomiska utvecklingen i ett land. Vid diskussioner om detta nationella innovationssystem är det dock vanligtvis den tekniska kunskapsuppbyggnaden som kommer i fokus. Men man skulle kunna argumentera för att forskning och utveckling som handlar om organisationsutveckling och annan kunskapsuppbyggnad i näringslivet också är en väsentlig del av det nationella innovationssystemet. Det är mycket som talar för att organisatorisk kunskap och annan kunskap vid sidan av den teknologiska har en avgörande betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Nya organisatoriska lösningar kan t.o.m. vara en förutsättning för att ny teknologi skall få genomslag (Beniger, 1986). Ett framgångsrikt nationellt innovationssystem borde således innefatta utvecklingsbanor för såväl teknik som organisation. I praktiken vet vi emellertid att institutioner som sysslar med organisationsutveckling sällan innefattas i diskussioner om det nationella innovationssystemet. Detta är således en uppenbar brist. Tomrummet kan emellertid till en del fyllas av Arbetslivsinstitutet och dess handlingsorienterade forskningsprogram.

Den tekniska kunskapsbildningen kan utgöra en intressant förebild då det gäller samspelet mellan kunskap och handling. Inom många teknikområden går utveckling och forskning hand i hand. Forskningsresultat appliceras och utvärderas direkt i den industriella verksamheten. Arbetsmetoderna för organisationsut-

veckling skulle i stort sätt kunna vara desamma. Forskarna kan vara bollplank, bidra med referenser och stödja kunskapsöverföring som t.ex. benchmarking och olika former av nätverksbyggen. De kan också vara direkt delaktiga i det lokala relationsbyggandet. Forskarna får samtidigt möjlighet att reflektera över praktiken och relatera den till olika forskningsperspektiv och internationella diskurser. Hur utvecklas kunskap i samspel med handling? Hur utformas och utnyttjas den kunskap som sprids? De kan också hjälpa praktikerna med att sortera bort de mest ihåliga modeyttringarna inom organisationstänkandet.

Det är också viktigt att den handlingsorienterade forskningen blir en del av hela det nationella innovationssystemet och inte bara en slags hjälpgumma som rycker ut då det är kris någonstans. Forskarnas eget kunnande och utgångspunkter vid t.ex. benchmarkingarbete förutsätter goda insikter om vad som händer vid utvecklingsfronten. Det är alltså lika viktigt att studera samhällen med snabb expansion som Kista, Karlskrona och Gnosjö som samhällen med stora omvandlingsproblem som många Bergslagskommuner eller kommuner med militära nedläggningar som Söderhamn och Sollefteå. Men det kan också vara så att de snabbt expanderande utvecklingsområdena i sig rymmer omfattande organisatoriska omställningsproblem med t.ex. stora avstånd mellan olika grupper av människor, som i Kista.

En viktig del i det nationella innovationssystemet är således organisationer som kan vara delaktiga i lokalsamhällens ekonomiska omvandling, samtidigt som de kan förmedla denna kunskap till andra lokala aktörer och till nationella organ. FOUP-programmet vid Arbetslivsinstitutet är en av de få organisationer som kan fungera som denna brygga mellan det lokala och det nationella och vice versa.

En antologi om lokal ekonomisk utveckling, kunskapsbildning och företagande

Denna antologi belyser och problematiserar några företeelser som antas vara typiska för den nya ekonomin. Den inledande uppsatsen diskuterar vad som kännetecknar framgångsrika ekonomiska regioner och vilka förklaringar till framgång som förts fram. Kunskapsfaktorn betonas särskilt. Kunskap och kompetens kan emellertid lätt bli allmänna honnörsord och föreställningar om vad för slags kunskap som behövs i utvecklingsprocesser blir lätt schablonmässiga. I en andra uppsats problematiseras kunskapsbildningen långt mer än vad som är brukligt. Kunskapens relation till praktik och handling utvecklas och olika idealtyper diskuteras. I den tredje uppsatsen belyses de strukturella hinder som finns för kvinnligt företagande. Hur kommer det sig att det finns så få kvinnliga företagare och varför är dessa överrepresenterade inom vissa branscher? Avslutningsvis kopplas kunskap samman med entreprenörskap och affärsutveckling. Går det att utbilda entreprenörer? Författaren till den sista uppsatsen besvarar den frågan

med ja, men framhåller samtidigt att det krävs ett nytt förhållningssätt till läroprocesser i jämförelse med de som kommer till uttryck vid traditionell universitetsundervisning. De olika författarnas budskap är i korthet följande.

Anders Malmberg påpekar i uppsatsen "*Lokala miljöer för industriell innovations- och utvecklingskraft*" att det gemensamma för modellerna av industriella distrikt, regionala kluster och kreativa miljöer är att de utgår från att lärande och innovationer uppstår i relationen mellan aktörer med kompletterande kompetenser och att närheten mellan samverkande aktörer förenklar samspelet. Samtidigt påpekas att forskares och politikernas intresse för industriella distrikt vida överstiger det faktiska fenomenets utbredning. De flesta regioner kan inte betraktas som industriella distrikt och de flesta framgångsrika företag ingår inte i sådana system. Men det går ändå att lära sig något från den dynamik och den kollektiva handling som existerar på vissa platser. De nationella innovationssystemen är uppbyggda av många lokala system. I den italienska regionen Emilia Romagna handlade det bl.a. om att skapa fora för olika former av kunskapsbildning och att förbättra regler och service för småföretag.

I uppsatsen "Om regionala innovationssystem, lärande, komplexitet och tillit" av Åke Uhlin hävdas att evolutionärt inriktade ekonomer och geografer sedan början av 1990-talet lanserat idéer om "innovationssystem" och "lärande ekonomi" och att OECD, EU och ett antal regeringar – även den svenska – snabbt anammat de nya idéerna. Uhlin menar att de nya metaforerna riskerar att gå samma öde till mötes som de nu tämligen döda metaforerna "kunskapssamhälle" och "kunskapsföretag". Kunskap, lärande och innovation är inga *quick fix* och kommer aldrig att bli det, utan dessa företeelser är delar av komplexa sociala system som måste hanteras och utvecklas med tålmodiga komplexa resurser. Kunskapsbildningen måste relateras till den sociala praktiken. Dessa processer illustreras utifrån ett norskt regionalt innovationsprojekt.

I uppsatsen med titeln "*Finns det ett speciellt företagsklimat för kvinnor som driver företag?*" frågar Inger Danilda om företagsklimatet för kvinnor är bättre på Gotland än i Gnosjö. Hon ifrågasätter diskussionen om kvinnliga och manliga företagaregenskaper och betonar att företagsfrämjare, forskare och företagare måste utgå från villkoren för kvinnors respektive mäns företagande när de vill skapa ett gott företagsklimat. Författaren hävdar att bilden av "företagaren" fortfarande är en man trots att en tredjedel av alla nyföretagare idag är kvinnor.

Den sista uppsatsen "Dialogik för affärsutveckling – exemplet Stockholm School of Entrepreneurship" är skriven av Sven Hamrefors. Han menar att man alltför länge trott att entreprenörskap kan administreras fram. Hamrefors argumenterar för att denna i stället uppkommer i situationer som sporrar personer med olika kunskap och perspektiv att bidra till kreativ handling. Han pekar på två nyckelbegrepp, nämligen: Kunskap i Mångfald och Kunskap i Handling. Det är utifrån detta koncept som Stockholm School of Entrepreneurship bildats och

redan efter bara några år bidragit till en ökad entreprenöriell temperatur i Stockholmsområdet.

Uppsatserna visar att ekonomisk utveckling långt ifrån är en tydlig och enkel företeelse, som kan belysas och förstås på ett entydigt sätt. Ett utifrånperspektiv måste förankras i den kunskap som endast kan nås med hjälp av ett inifrånperspektiv. Uppsatserna pekar ej heller på att det finns någon enskild metod som leder till ekonomisk utveckling. Författarna visar emellertid på olika aktiviteter, strukturer och förhållningssätt som kan bidra till utveckling. Deras idéer och erfarenheter kan i sin tur tas som en utgångspunkt för fortsatta diskussioner och ett fortsatt utvecklingsarbete bland praktiker och forskare. Särskilt tydlig är diskrepansen mellan kunskapsbildning och handlande. Hur dessa två sidor av förnyelse kan bindas ihop till fungerande utvecklingsprocesser är en fråga som tål att fundera vidare på.

Referenser

- Beniger RJ (1986) *The Control Revolution - Technological and Economic Orgins of the Information Society*. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Brulin G. (1998) *Tredje uppgiften. Högskola och omgivning i samverkan*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ekstedt E, Lundin R A, Söderlund A och Wirdenius H (1999) *Neo-Industrial Organising . Renewal by action and knowledge formation in a project-intensive economy*. London and New York: Routledge.
- Ennals R och Gustavsen B. (1998) *Work Organisation and Europe as a Development Coalition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Magnusson L (2000) *Den tredje industriella revolutionen*. Stockholm: Prisma/Arbetslivsinstitutet.